

Бойченко Михайло Іванович
д. філос. н., проф., КНУ імені Тараса Шевченка

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС ДОВКОЛА ФІЛОСОФІЇ ТЕХНІКИ: ІНСТРУМЕНТАЛІЗМ, ГУМАНІЗМ ТА ЦІННІСНИЙ ФУНКЦІОНАЛІЗМ У ОСВІТІ

Вже Мартін Гайдеггер повернув питанню про техніку його антропологічну глибину: техніка – це більшою мірою характеристика людського підходу до природи і сама людська природа у вимірі її творчого дизайну, аніж те, що звикли називати технікою зазвичай – технічні пристрої або у кращому разі технології, пов’язані з їхнім виробництвом та використанням (Хайдеггер, 1993). Гіпостазування такого використання у відриві від її творця – людини – призводить до появи міфів про Франкенштейна, Термінатора, «бунт машин», панування штучного інтелекту над людством тощо. Вочевидь, лише переведення питання з техніки на людину, з технічної площини у гуманітарну дає можливість поставити питання про дійсні важелі, які рухають технікою, уникнути техногенних, зокрема екологічних, катастроф і найбільшої з них катастрофи – зневіри людини у власні сили і її моральне поневолення самої себе перед наглою і здавалося би невідворотною величчю техніки як нового Левіафана. Таким чином, питання про техніку у своїй глибині виявляється питанням про цінності, заради яких і за допомогою яких створюють техніку і використовують техніку. Цінності виводять нас на сферу освіти – смислове поле, у якому зустрічаються та узгоджуються цінності довкола проблеми знання, його формулювання, передачі, творення. Якщо техніка і перетворює людину, то лише тією мірою, якою людина сама стає технікою: не людина є додатком до технічних пристроїв (як сумно відомий «людський чинник» ризику), але техніка є частиною природи людини.

Техніка – це не просто «неорганічне продовження людських кінцівок», тобто об’єктивний додаток до суб’єктивного у людині як дещо спрощено, але

в цілком гегельянському дусі розумів Карл Маркс: власність, за Марксом, постає «як тіло суб'єктивності людини, яке вона знаходить як свою неорганічну природу», і далі розвиває цю думку – власність і інші змістові умови праці «утворюють, так би мовити, лише її подовжене тіло. У людини, власне кажучи, немає зовнішнього стосунку до своїх умов виробництва, але справа стоїть так, що вона людина існує подвійно: і суб'єктивно сама по собі, і об'єктивно – у цих природних, неорганічних умовах свого існування» (Маркс, 1968, с. 463, 480). Маркс лише додає мотиви філософії природи до ідей філософії права Георга Гегеля (Гегель, 2000). Якщо мислити далі Гегеля, більше у дусі Фрідріха Шелінга, тоді у певному сенсі слова, техніка – самі людські кінцівки у їхній майстерності нескінченно множинного застосування (Шеллінг, 1998). Гайдегер значною мірою показує вже не діалектичний зв'язок між цим об'єктивним і суб'єктивним, як Шелінг, а виявляє спільне джерело суб'єктивного і об'єктивного в техніці – творчість.

Однак, хоча Гайдегер більшою мірою відкрив поле для можливого філософського та загалом гуманітарного дискурсу щодо техніки, але не конкретизував цей дискурс щодо окремих гуманітарних чи природничих, а тим більше технічних наук, більше знаходимо натяки – і для техніки мистецтва (Хайдеггер, 2008б, 2008в), і для техніки природничого пізнання (Хайдеггер, 2008а). Що стосується педагогіки, то тут Гайдегер, з його ректорством у нацистському університеті (Хайдеггер, 2008г), навряд чи може дати слухні, чи навіть просто «технічно» вдалі поради. Тому спробуємо застосувати його логіку у дещо інший спосіб. Спробуємо виразити суть творчо-митецьки-технічного розуміння освітнього процесу як втілення певних габітусів: інструментального, гуманістичного і ціннісно-функціонального.

Поняття габітусу запровадив П'єр Бурдьє для позначення звичних стратегій поведінки, у яких суб'єктивні наміри втілюються практично неусвідомлювано, як нормальний спосіб життя і повсякденна рутинна (Бурдьє, 2003). Отже, інструментальний габітус орієнтує на знеособлені стосунки між

учасниками освітнього процесу – все опредметнюється і розпредметнюється: знання, учні, педагоги, адміністрація навчального закладу. За великим рахунком, це один з видів функціонального зв'язку – надавати усьому існуючому знаннево-інструментальний статус. Такий спосіб життя і ставлення до інших людей властиві для виробництва, а тому цілком виправдана марсова версія інтерпретація гегельянства. Для Маркса капітал і є «цінність, яка сама собі надає цінності». Саме так варто перекладати ту гру слів «*sich selbst verwertenden Wert*», яку передають традиційно як «вартість, що сама зумовлює своє зростання» (Майданский, 2011, с. 117). Однак, людина є не лише виконавцем певних соціальних функцій, але й цінна як особлива істота, цінна сама по собі, своєю неповторністю, яка може нескінченно розкривати захований у ній потенціал. Таке акцентовано ціннісне ставлення до людини в освіті постає як людиноцентризм чи навіть дитиноцентризм (Кремень, 2008). Ця стратегія може стати основою особливого повсякденного способу життя, визначати базові цінності вчителя, його ставлення до учнів. Однак, тоді на другий план відсувається знаннево-функціональний підхід до освіти. Тому оптимальним видається третій підхід, який дає можливість у окремих питаннях приймати першу стратегію, а і інших другу, сполучаючи їх у різних комбінаціях і пропорціях для досягнення третьої мети, реалізації третьої стратегії – ціннісного функціоналізму в освіті. Ця стратегія орієнтує на надання функціональної інструментальності усім значимим для освіти цінностям, натомість орієнтує на відкидання ціннісно не обґрунтованих або навіть деструктивних щодо таких цінностей функцій та винесення за дужки нефункціональних цінностей.

Список використаних джерел

Бурдьє П. (2003) *Практичний глузд* / пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенка, А. Дондюка, за ред. С. Йосипенка. К.: Український центр духовної культури, 503 с.

Гегель, Г. В. Ф. (2000) *Основи філософії права, або природне право і державознавство* /пер. з нім. Р. Осадчук, М. Кушнір. К.: Юніверс, 329 с.

Кремень В. Г. (2008) *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*. К.: Педагогічна думка, 424 с

Майданский А. (2011) Логика исторической теории Маркса: реформация формаций В.: *Логос*. 2011. № 2 (81), с. 112-149.

Маркс К. (1968) Экономические рукописи 1857-1859 гг. / пер. с нем. В: Маркс К., Энгельс Ф. Сочинения: в 50-ти т. Изд-е 2-е. М., Т. 46. Ч. 1, с. 3-489.

Хайдеггер М. (1993) Вопрос о технике /пер. с нем. В.В. Бибихина В: Хайдеггер М. *Время и бытие: статьи и выступления*. М.: Республика, с. 221-238.

Хайдеггер М. (2008а) *Время картины мира* / пер. с нем. А.В. Михайлова В: Хайдеггер М. *Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 259-301.

Хайдеггер М. (2008б) *Исток художественного творения* / пер. с нем. А.В. Михайлова В: Хайдеггер М. *Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 76-237.

Хайдеггер М. (2008в) О «Сикстинской мадонне» / пер. с нем. А.В. Михайлова В: Хайдеггер М. *Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 419-421.

Хайдеггер М. (2008г) Самоутверждение немецкого университета / пер. с нем. А.В. Михайлова В: Хайдеггер М. *Исток художественного творения. Избранные работы разных лет*. М.: Академический проект, с. 372-383.

Шеллинг Ф. (1998) *Идеи к философии природы как введение в изучение этой науки* / пер. с нем. СПб.: Наука, 518 с.